

SOSYOLOJİDE NESNELLİK SORUNU BAĞLAMINDA MAX WEBER'İN POZİTİVİZM-HERMENEUTİK İKİLİĞİNİ AŞMA GİRİŞİMİ

Araş. Gör. Emre ÖZTÜRK

Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü

Öz

Sosyolojide, hem araştırmacının hem de incelediği nesnenin tarihsel ve kültürel varlıklar oluşu, nesnelliğin oldukça hayatî bir yer işgal etmesine, metodolojik tartışmalarda önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda “subjektif yargıların nasıl nesnel geçerlilik kazanabileceği” yolundaki soruya verilen yanıt ekseninde, sosyolojide, farklı kamplar oluşmuş ve her bir araştırmacı kendi paradigması çerçevesinde bu soruna çözüm getirme amacında olmuştur. Sosyolojide, özellikle pozitivizm-hermeneutik ikiliği ekseninde karşılık bulan ve sosyal dünyanın incelenmesine ilişkin farklı anlamlandırma biçimleri sunan her iki kamp, nesnelliği araştırma nesnesi ve yöntemiyle ilişkili olarak farklı açılardan değerlendirmiştir. İncelememizde, her iki eğilimin temel argümanları öne çıkan isimleri aracılığıyla ortaya konmuş ve nesnellik algılarının hangisinin sosyolojinin doğasına uygun bir uygulama olanağına sahip olabileceği tartışılmıştır. Bu uğurda, iki

karşıt paradigma arasında bir köprü vazifesi gören Weber'in, sosyolojideki nesnellik sorununa ilişkin çözümlenmeleri ve ayırt edici yönü tartışılarak, diğer çözüm önerilerinin aşamadığı problemlerin üstesinden nasıl geldiği ve daha güçlü yönlerinin neler olduğu gösterilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nesnellik, Pozitivizm, Hermeneutik, Max Weber.

MAX WEBER'S ATTEMPT OF OVERCOMING DUALITY OF POSITIVISM-HERMENEUTICS IN THE CONTEXT OF OBJECTIVITY PROBLEM IN SOCIOLOGY

Abstract

In sociology, as both the researcher and the subject being examined are historical and cultural things, this makes the objectivity quite crucial and to take place in an important methodological discussions. In that direction, toward the answer given to the question "how would the subjective judgements gain an objective validity", different groupings have been formed in sociology and every researcher was in the aim to resolve that problem with their own paradigm. In sociology, the two groups which correspond to especially positivism-hermeneutic duality axis and present different description styles to examine the social environment, have evaluated objectivity in terms of its methodology from different perspectives. In our study, the main arguments of both movements

have been pointed out by the leading names of these movements and the question that which of the objectivity perspectives have a convenient application facility in the nature of sociology? is tried to be answered. In that aim, his resolution techniques on the problem of objectivity and the distinct side of Weber, who stands as a bridge between the two opposite paradigms, have been discussed. Moreover, the distinct side of Weber together with how he comes over the problems related to objectivity issue in sociology, which the other resolution proposes can not solve, are examined and the stronger sides are tried to be shown.

Key Words: Objectivity, Positivism, Hermeneutics, Max Weber.

Giriş

Nesnellik ya da nesnel olmak, gündelik hayatta ve akademik camiada çok sık kullandığımız bir kavramdır. Kavrama bu kadar sık başvurulmasının nedeni onun “bilimsel olan”a ilişkin imasında yatar. Her birimiz nesnel sözcüğü ile başlayan bir cümle kurduğumuzda aslında ne kadar bilimsel bir duruşa sahip olduğumuzu göstermek isteriz. Özellikle bilimsel araştırma sürecinde, nesnel olduğumuzu gösterebilmek, örneklem, veri toplama ve analizin önüne geçer; nesnelliklerin gereklilikleri yerine getirildiğinde araştırma yarılanmış sayılır. Bu durum, neyin nasıl bilimsel bilgi olarak kabul edilebileceği sorusunun yanıtlanmadan, sadece nesnel oluşu üzerinden hüküm vermeye başlanıldığında

ciddi sıkıntılar yaratır ve nesnellik üzerine eleştirel bir sorgulamanın gerekliliğini haklılaştırır.

Bugüne kadar nesnellik bilimsellikle eşdeğer tutulmuş, bilimsel olmak, nesnel olmakla ilişkilendirilmiştir [Bisbee, 1937: 371]. Büyük olasılıkla da, “bilim nesneldir, bilimsel bilgi nesnel olarak doğrulandığı için güvenilir bilgidir” [Chalmers, 2007: 29] şeklinde özetleyebileceğimiz söylemler, her birimizin hafızasına kazınmış ifadelerdir. Ancak, herkesçe bilinen nesnellüğün gerçekte neyi ifade ettiği, “bilimsel olan” ile ne tür bir ilişki içerisinde olduğu çoğu kez sorgulanmaz. Buna rağmen, nesnellik bilim felsefesinden epistemolojiye hemen her alanda en çok kullanılan kavramların başında gelmiştir. Kavram, nesnel bilgi, nesnel yöntem, nesnel gözlem, nesnel kriter, nesnel ölçüm ve nesnel değerlendirme gibi pek çok olağan kullanımda karşımıza çıkmakta ve herkes anlamının ne olduğunu bildiğini varsaymaktadır [Douglas, 2004: 453]. Böylelikle, rasyonel olduğuna ve dünyanın nesnel bilgisini sunduğuna inanılan bilim de, bireysel inanç ve tahminlerin dışında herkes için geçerli olabilecek bilgilerin yaratım merkezi olarak algılanır. Örneğin sigara içmenin kansere neden olduğu ya da metalin ısınca genişlediği yargıları bir ateiste ya da dindara, bir muhafazakâr ya da liberale göre farklılık göstermez [Ladyman, 2002: 93]. Bu anlamda doğa bilimcinin sosyal bilimciye nazaran değer yüklü yargılarını işin içine katmadığı kabul edilir ve nesnellikle ilgili olarak teorisinin nesneye olan

uygunluğu, herkesçe denetlenebilirliği, sınanabilirliği ve doğrulanabilirliği dikkate alınır. Gerçekten de, bir doğa bilimcinin bir atomu isyana teşvik etmesi ya da bir ağacı sınıf mücadelesi içerisine sürüklemesi pek beklenmez ve doğa bilimcinin araştırma nesnesi üzerinde bu anlamda ideolojik tarafsızlığı bir sosyal bilimciden daha çok başarabildiği şüphe götürmez. Böylesi bir realite, “bilimsel olan”ı yakalama ve “nesnel bilgi”yi edinebilme gayesinin doğa bilimsel bir takım yöntemsel ilkelerin uygulanması, disiplinlerin belli şartlar ve zorunlulukları yerine getirebiliyor olması inancını doğurmuştur. Fakat nesnel ve daha genel olarak bilimsel olmak adına öne çıkan bu “şartlar ve zorunluluklar” sosyal bilimlere aktarıldığında ciddi sıkıntılar vuku bulmuştur. Sosyal bilimciler, ilk etapta, nesnel olmak ve bilimsel olana uygun hareket etme amacıyla, kendi tarihsel, kültürel ve politik etkilerin belirleyiciliğinden yalıtık oldukları ya da olmaları gerektiği düşüncesini taşımış, inceledikleri kültürel ve tarihsel nesnenin de bu özelliklerden arınmış bir “şey” olduğu savını öne çıkarmışlardır. Yani nesnellüğün doğa bilimsel temelleri, sosyal bilimlere aktarıldığında, doğa bilimleri gibi işleyen sosyal fenomenler alanı tasarlanması girişimleri kaçınılmaz hale gelmiştir. Nesnellik ile doğa bilimsel bilgi arasındaki özdeşleştirme, sosyal bilimlerde “nesnel olma”nın problematik bir hal almasına ve araştırmacıların bunu çözmek adına “sosyal olan”ı, doğa bilimsel bir inceleme nesnesi gibi ele almasına sebep olmuştur. Sosyal bilimlerin kendi

doğasına uygun bir araştırma nesnesi ve araştırma yöntemi olması gerektiğini savunmak ise nesnellikten feragat etmenin makul bir bedeli olarak algılanmıştır.

Bu nedenle, sosyal bilimlerde ve yaygın olarak sosyolojide, nesnelliğe ilişkin tavır alışlarda iki ana eğilim öne çıkmıştır. Pozitivizm ve hermeneutik olarak ifade olunan her iki paradigma, nesnelliğe dair tavır alışlarda farklı pozisyonlar tayin etmekte ve kendisini temel alan düşünürleri birbirine karşıt fikirlerle beslemektedir. Çalışmamızda, “bilim” ve bilimsel olan” ile özdeşleşmiş nesnelüğün, pozitivist ve hermeneutik bakış açıları altında nasıl ifade edildiği ortaya konarak sosyolojinin doğasına uygun tanımla biçimlerinin neler olabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Elbette, nesnelliğe, pozitivist ve hermeneutik geleneğin dışında yaklaşan akımların da olduğu, günümüz tartışmalarının farklı seyirler izleyebildiği de bir gerçektir. Ancak bugünün metodolojik tartışmaları 19. yüzyıl düşün adamlarının tezleri bilinmeden anlaşılabilir olmaz. Arzu edilebilir olmasa da “21. yüzyılda dünya hâlâ, 19. yüzyıldaki gibi dönmektedir” [Kızılcelik, 2002: 7] Günümüz tartışmalarında dahi, (Heidegger ve Gadamer’den Habermas, Foucault, Derrida ve hatta Rorty’ye kadar) özneler arası diyalogun bir hakikat iddiası taşıyıp taşıyamayacağı sorusuna yanıt buluyor olmamız, 19. yüzyılda sosyal bilimlerin en merkezi problemlerinden biri olarak görülen tarihsel ve kültürel olarak etkilenmiş bir öznenin nasıl nesnel

yargılar ortaya koyabileceği sorusunun yanıtlanma çabasının hala sürdüğü anlamına gelir. Bu nedenle, çalışmamızda, sosyal bilimlere ve sosyolojiye önemli katkılar sağlamış belli isimler öne çıkarılmış, pozitivist ekolün nesnellığe ilişkin düşünceleri Comte-Durkheim ekseninde, hermeneutik yaklaşımın nesnellığe dair argümanları ise Dilthey ekseninde tartışılmış ve aktarılmaya çalışılmıştır. Her iki eğilimin bir sentezi ve nesnellik sorununun çözümünde önemli tezler ileri süren bir isim olarak ise Weber öne çıkarılmıştır. Weber'in öznenin kendi kültürel ve tarihsel etkileri bir elbise gibi üstünden atamayacağı ancak buna rağmen genellemelere varılabileceği yönündeki tespiti, bizleri zıt kutuplar arasında tercih yapma dayatmasından kurtarmakta, “bilim olmak” ya da “olmamak” seçeneklerinin birini seçme zorunluluğunu iskartaya çıkarmakta ve nesnellik sorununa yeni bir perspektifle yaklaşılabilceğini göstermektedir. Weber'in çözüm önerisini yeniden hatırlamak günümüz tartışmalarına da ışık tutacaktır. Bu uğurda ortaya koyabileceğimiz küçük bir katkı, çalışmamızın amacına ulaşması adına fazlasıyla yeterli olacaktır.

Sosyolojide Nesnellik Sorunu

Sosyal bilimlerde nesnellik ilkesinin ortaya çıkışı, doğa bilimlerinin kendi araştırma nesnesi ve yöntemi üzerinde belirgin sınırlar çizmeye başladığı bir döneme denk gelir. Doğa bilimleri, 19. yüzyılda araştırma nesnesi ve araştırma yöntemi konusunda

diğer disiplinler üzerinde belirgin bir üstünlüğe sahip olmuştur. İlk temellerini Descartes, Bacon ve Newton gibi isimlerde bulan yeni bilim anlayışı, 19. yüzyıla gelindiğinde yükselişinin doruk noktasında bulunuyor olmanın zaferini yaşamış ve muzaffer araştırma mantığıyla sosyal bilimlerin aynı atılımı gerçekleştirmelerinin önündeki örnek olmuştur.

Sosyal bilimlere doğa bilimleri karşısında iki türlü itibar kazandırma girişimi öne çıkmıştır. Birincisi, doğa bilimlerinin sahip olduğu mertebeyi haklı görüp sosyal bilimlerin aynı yöntemi takip etmesi gerektiğini savunmak. İkincisi, doğa bilimlerinin sahip olduğu yönetsel anlayışı onaylamak ancak sosyal bilimlerin araştırma nesnesine uygun olmadığı gerekçesiyle farklı bir yöntem arayışına girmek. Birinci gruptakiler pozitivist bir anlayışı temel alırken, ikinciler hermeneutik bir anlayışı benimsemişlerdir. Her iki grup, sosyal bilimler içerisinde metodolojik tartışma ve açmazların çözülmesinde, günümüze kadar süregelen bir kamplaşmanın ilk taraflarını temsil etmektedirler. Farklı yönetsel duruş sergilemiş olmalarına rağmen, ikisi de sorunun çözümünü, sosyal araştırmanın doğasında görmüştür. Pozitivist anlayışın temel tezlerine göre sosyal bilimler, kendi inceleme nesnesini doğa bilimleri örneğine göre oluşturmak ve doğa bilimsel bakış açısını araştırma sürecinde uygulamak suretiyle bilimsel ve nesnel bilgiler ortaya koyabilecek, bu sayede kendi itibarını kazanabilecektir. Keat ve Urry'nin de belirttiği gibi, pozitivist savunanlar, doğa bilimlerine ilişkin

belirli bir görüşü benimsemekle kalmadıkları gibi doğa bilimlerinin insan bilgisinin tek meşru formu olduğunu da iddia ederler. Diğer entelektüel soruşturmalar ya bu bilgi modeline uymalı, ya da uymuyorsa, gerçek bilgi sağlamadıkları için tümüyle bir yana bırakılmalıdır [Keat ve Urry, 2001: 20] Hermeneutik anlayışı temel alanlara göre ise, krizin kökünde, insan bilimlerinin bir biçimde mutlaka çağdaş doğa bilimlerinin yolunu izleme yazgısını taşıdığına ilişkin pozitivist anlayış yatmaktadır. Bu egemen beklentiye yaslanmış sosyal bilimlerde müzminleşmiştir; bu saplantı, araştırmacıları insan dünyasıyla ciddi biçimde ilgilenmekten sık sık alıkoymuş ve tümüyle biçimsel tartışma ve önermelerin kısırlığına götürmüştür [Rabinow ve Sullivan, 1990: 3]. İlk grubun en bilinen isimleri arasında pozitivistin yaratıcısı ve sosyolojinin isim babası Comte ve onun devamacısı olan Durkheim bulunurken, ikinci grubun önde gelen ismi Dilthey'dir. Şimdi, her iki anlayış içerisinde insanî, kültürel ve toplumsal dünyanın nasıl tanımlandığını, nesnellüğün nasıl yakalanmaya çalışıldığı ve temsilcilerinin bu yöndeki girişimlerinde ne ölçüde başarılı oldukları inceleyelim.

Her paradigma içinde, bilginin bilimselliğinin koşulu olan nesnellüğün, sosyal bilimler için temellendirilmesi 19. yüzyıl sosyal bilimcilerinin temel vazifeleri arasında yer almıştır. Yöntemsel anlayışları ve kabul ettikleri paradigma itibarıyla her isim nesnellüğün belli bir anlamına daha çok vurgu yapmıştır. Pozitivist

paradigma içerisinde öne çıkan isimlerin nesnelliği nasıl konumlandırıldığına göz atacak olursak, bilim adamının hem tarafsız ve tüm değerlerden, kişisel kanaatlerden arınmış olduğu hem de gözlemleri sonucu üretilen bilginin nesnesine denk olabileceği/olması gerektiği iddiası söz konusu isimlerin sosyal araştırma için zorunlu gördüğü kurallardan biri olmuştur. Buna göre, insan duyuları dış dünyadaki gerçekliği dolaysız olarak algılayabilecek yetidedir ve bu algılar bilgi cümleleri olarak ifade edildiklerinde dış dünyadaki gerçekliği aslına uygun biçimde yansıtır. Böyle olunca duyular yoluyla yapılan sistematik gözlem sonucu elde edilen veriler bilimsel bilginin temelini oluşturur. Bilginin bu şekilde kuruluşu sosyolojiyi pozitif bir bilim olarak kurmak isteyen Comte'un onu, toplumun bilgisini üreten bilim olarak, doğa bilimlerinde o güne kadar artık iyice yerleşmiş olan pozitivist yöntem temelinde kurmasına ve bir çeşit toplum fiziği olarak tasarlamasına olanak sağlamıştır [Yıldırım, 2006: 306].

Comte düşüncesinde “pozitivizm, asıl olarak, akıl ekseninde gözlem ve deneyi referans alarak somut olguları ve olgular arası ilişkileri tahlil etme girişimidir” [Kızılcıkelik, 2004: 30] Comte geliştirdiği “pozitif felsefe” ile tüm teolojik ve metafizik öğeleri bilimin dışında bırakmış ve genel olarak insan zihnini bu öğelerden arındırmıştır. Felsefesinin pozitif olması “gözlemlenmiş olguları nesne edinen bir düşünceler düzeni”ne [Comte, 2001: 30]

işaret etmesiyle ilişkilidir. Buradan hareketle temellendirilen pozitivism ise, “fiziksel fenomenlerin incelenmesiyle gerçekleştirilmiş ilerlemeleri sosyal olguların incelenmesine yaymak için bir girişim” [Comte, 2001: 109] olarak tanımlanmıştır. Çünkü, ona göre “bilimler her şeyden önce fenomen yasalarını bilme ihtiyacını karşılama amacına sahiptir” [Comte, 2001: 64]. Dolayısıyla, sosyal olgular ile doğa olguları arasında ayırım yapmadan, doğa bilimci pozitivist anlayış ekseninde iki araştırma alanı için yasa ve düzenliliklere, herkesçe kabul edilebilen nesnel bilgilere ulaşılabilir. Comte için, hangi alan içerisinde olursa olsun, bir “doğa araştırması, onların yasalarını bulmak için fenomenleri incelemekle ve fenomenler arasındaki daimi ardıllık ilişkileri ya da benzerlikleri açığa çıkarmak”la yükümlüdür [Comte, 2000: 225]. Burada fenomenlerin sosyal dünyaya ya da doğal dünyaya ait olması hiçbir şey değiştirmez.

Doğa ile sosyal dünya arasında ayırım yapmayan Comteçu pozitivist bakış açısı, yasa koymayı, olguları ve olgular arasındaki ilişkileri matematiksel çerçevelerle dile getirmeyi bilim olmanın ölçütü olarak öne çıkarmıştır [Dinçer, 2006: 58]. Doğanın yasalarını keşfeden fiziğe, sosyal, tarihsel ve kültürel alandaki yasaları keşfeden bir sosyal fizik eklenmiştir: “İnsan zihni, gerek mekanik gerek kimyasal olarak yer ve gök fiziğini; ayrıca gerek bitkisel gerekse hayvansal olarak da organik fiziği kurmuş olduğuna göre, geriye yapması gereken; sosyal fiziği kurarak

gözlem bilimleri sistemini tamamlamak”tır [Comte, 2001: 42]. Diğer alanlarda geçerli olan araştırma mantığını sosyal fenomenler dünyasına uyguladığımızda gözlem bilimlerinin olgular arasındaki nedensel ilişkileri bir yasa olarak formüle edemediği bir alan kalmayacaktır. Bu nedenle “Comte, sosyolojiyi, sosyal olguları doğa bilimlerinin yöntemleriyle inceleyen bilim olarak görmüştür” [Kızılçelik, 2009: 39]. Comte, bu sayede, kendi pozitivist anlayışı içerisinde tasarladığı sosyolojinin, nesnellik ya da bilimsellik gibi sorunlardan (diğer disiplinlere nazaran sosyolojide nesnellığın bir problem olarak durduğu düşüncesinden) yalıtık olduğunu göstermiştir. Fakat bunu Comte’a bir başarı olarak ilave etmek yanlış olacaktır. Çünkü onun sosyolojisinde bir nesnellik sorunundan uzak durmak, sosyolojinin araştırma nesnesinin ve bu araştırma nesnesine eğilecek yöntemin “sosyolojik olan” a uygun olmayan tarzda belirlenmesi, asıl sosyolojik olanın dışarıda bırakılması sayesinde mümkün olabilmıştır. Comte, sosyal olguları, tarihsel ve kültürel bağlamlarından kopararak, “gözlem bilimleri”ne uygun bir tarzda bireyin dışında gerçekleşen ve (her hangi bir doğa biliminden farksız olarak) belli nedensel ilişkileri ortaya konabilen “fenomen”ler olarak incelemiştir.

Comte’un pozitivist anlayış çerçevesinde bir doğa bilimi gibi kurguladığı sosyolojinin temel kurallarını ortaya koyma teşebbüsünde bulunan Durkheim ise, “sosyolojik olan”ın neliğine

ve yöntemine dair daha açıklayıcı bilgiler vererek, Comte'un yarım bıraktığı görevi tamamlama çabasında olmuştur.

Durkheim'ın Comte'cu pozitivist doğa bilimci yöntemi temel aldığı ve tıpkı Comte gibi sosyal dünyaya bir doğa bilimcinin araştırma nesnesini ele aldığı gibi yaklaşma çabasında olduğu açıktır. Durkheim [2004: 17], kendi pozitivist duruşunu şöyle ifade etmiştir: “Bizim temel amacımız, bilimsel rasyonalizmin alanını insan davranışlarını da kapsayacak sınırlara kadar genişletmektir. Bunu, insan davranışının, geçmişin ışığında neden sonuç ilişkileriyle açıklanabileceğini ve bu neden-sonuç ilişkilerinin de gelecek için bir eylem kılavuzu oluşturabileceğini göstererek yapmak istiyoruz. Bizde pozitivism olarak adlandırılan şey aslında bu rasyonalizmin ürünüden başka bir şey değildir.” Sosyolojik olan, rasyonel pozitivist bir bakış açısı altında irdelenerek, neden sonuç ilişkisine sahip nesnel bir bilgi olarak ortaya konmalıdır. Bunun gerçekleşmesi, sosyolojinin inceleme nesnesinin belirlenmesini gerektirir. Durkheim, sosyolojinin inceleme alanını, onun fenomenler kategorisini, toplumsal olgularla sınırlandırmıştır. Doğa bilimlerinin nasıl ki inceleyeceği bir fenomenler kategorisi varsa sosyolojinin de bu tarz bir fenomenler kategorisi vardır. Sosyologun görevi bu olgular arasındaki nedensel ilişkileri açığa çıkarmak olmalıdır. Sosyologun görevinde mümkün olduğunca nesnel olması, inceleme nesnesinin kendisinin dışında bir varoluşa sahip olması gerektiği kabulüyle desteklenmiştir. Bir doğa

biliminde “şey”ler olarak karşımıza çıkan araştırma nesnesi, toplumsal olgularla eşdeğer kılınarak ele alınmıştır.

Sosyolojik araştırmanın bilimsel duruşu toplumsal olguları “şey”ler olarak görebilmeye bağlıdır. Buradaki, “şey”leştirme sosyolojinin ortaya koyduğu bilginin nesnel olacağı inancı ve amacına dönük bir kurgulamadır. Toplumsal olguların maddi şeyler oldukları iddia edilmemekte, ama en az maddi şeyler kadar nesnel olma özelliğini taşıdıkları/taşıyabilecekleri vurgulanmaktadır [Durkheim, 2004: 21]. Sosyolojinin belli fenomenleri “şey” olarak kabul etmesi, onun nesnel bir bilgi ortaya koyabilmesinin birinci koşuludur. Durkheim’in deyişiyle [2004: 91], “fenomenleri şey gibi ele almak onları birer veri olarak ele almaktır ve bu, bilimin başlangıç noktasını teşkil eder.” Bunun bilimin başlangıç noktasını teşkil ettiği doğrudur, ancak toplumsal olguların buna ne ölçüde uygun olduğu, böylesi bir “şey”leştirme ile “sosyolojik olan”a ilişkin unsurların dışarıda kalıp kalmayacağı şüphelidir. Bu nedenle, Durkheim’in [2004: 91], “toplumsal fenomenlerin de bu özelliği [veri olmak] gösterdikleri tartışmasız doğrudur” savı, aslında çok tartışmalıdır. Çünkü toplumsal fenomenlerin bu özelliği gösterip göstermediği kayda değer bir sorgulamaya tabi tutulmamıştır. Durkheim, bilerek ya da bilmeyerek bu yöndeki iddialarının biraz zorlama olan çıkarımlarla desteklendiğini bazen açığa vurmuştur: “Toplumsal fenomenleri, şeylere içkin olan özellikleri bütünüyle taşımadıkları durumda bile,

bu özellikleri taşıyormuş gibi ele almak durumundayız. Bu kural, herhangi bir istisnayı göz önüne almaya gerek olmaksızın toplumsal gerçekliğin bütününe uygulanabilir” [2004: 92]. Durkheim’in sosyolojinin doğa bilimlerinin yöntemlerini taklit etmesi gerektiği konusunda pozitivist okulla sürdürdüğü bağ, toplumsal olguların “şey”ler gibi ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Buna göre, sosyoloji, doğa bilimlerine benzer bir nesnellik benimsemeli ve yasavari genellemelere ulaşmaya çalışmalıdır [Baert, 2010: 26].

Durkheim’da toplumsal olguların “şey”ler olarak alınmasını ve onların nesnel veriler olmasını sağlayan temel dayanak noktaları, toplumsal olguların yaygınlık ve dışsallık gösterme durumlarına bağlı tutulmuştur. Nesnellik, Durkheim’a göre, olguların toplum içindeki yaygınlığına göre ortaya çıkmaktadır. Olgu ne kadar yaygınlık kazanırsa o kadar nesnel olmaktadır [2004: 63]. Durkheim’da yaygınlık, sadece nesnellik değil, normal olgunun patolojik olandan ayrılmasının ve daha da önemlisi “bir biçimin üstünlüğünün kanıtı” [2004: 141] olarak ele alınmaktadır. Bir olgunun genel bir özellik göstermesi ya da yaygın olması onun toplumsal olduğunun göstergesi olabilir, ama normal olduğu ve onun kadar yaygınlık arz etmeyen olguların patolojik olduğunun delili sayılamaz. Herkesçe kabul edilen bir “şey” onun normal olduğunun kanıtı olamaz. Durkheim, burada toplumsal olguyu anlam yönünden değil işlev yönünden incelediği için

rahatlıkla onun yaygın oluşunu toplum için sağlıklı bir durum olarak ortaya koymuştur. Ancak kimi zaman insanlar, patolojik olanı yaygınlaştırma ve meşru gösterme eğilimindedirler. Bu nedenle nesnellik ve normallik sadece toplumsal olgunun yaygın oluşuna göre açıklanamaz.

Toplumsal olgu bizim dışımızda olmak ve kendini bize zorla kabul ettirme özelliğine sahip olmakla da nesnel bir bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Durkheim'ın deyişiyle [2004: 93] “nesnel bir olguyu teşhis etmeye yarayan ilk belirti onun basit bir irade kararıyla değişikliğe uğratılmasının mümkün olmamasıdır.” Burada, nesnellüğün varlığına bir kanıt olarak öne sürülen dışsallık özelliği, önceki kural gibi oldukça problemlidir. Toplumsal olguların dışsallığı, bireysel bilinçlerin dışında oluşlarıyla açıklanmasına rağmen, bunun kesin olarak ne anlama geldiği muğlak kalmıştır [Baert, 2010: 39]. Durkheim'ın üzerinde fazla durmadığı şey, bilginin öznesi olan insanın bir yanda toplumsal dünyada ortaya çıkan olguların yaptırıcı gücü altında inerken nasıl olup da kendisini bu güçten kurtararak olguları parantez içine alabileceği sorusudur. Böylesine dış güçlerin etkisi altındaki bir bilinç, nesnel bir tanımlama işine girdiğinde ortaya çıkacak durumun nesnellikle ilgili olamayacağı açıktır. Bunun gibi pek çok nedenden ötürü, Durkheim'ın pozisyonu sosyologun nesnel bilgi üretme kapasitesi ve potansiyeli konusunda ikna edici olmaktan uzak kalmıştır. Dahası, pozitif bir bilim olarak doğa

bilimleriyle aynı metodolojiyi paylaşması gerektiği düşünülen sosyolojinin, nesnelliğini toplumsal bilginin nesnesine olan uygunluğu ekseninde temellendirme projesinde başarılı olamadığı söylenebilir [Yıldırım, 2006: 309-310].

Comte ve Durkheim düşüncesinde, sosyal bilimlerde nesnellğin mümkün olduğu tezi, onları doğa bilimi örneğine göre konumlandırma yoluna gidilerek kanıtlanmaya çalışılmıştır. Comtecu pozitivist düşünceyle hesaplaşan ve farklı bir metodolojik duruş sergileyen kişi Dilthey, her iki anlayış arasında bir köprü kurup mutlak bir tercih yapma zorunluluğunu ortadan kaldırarak farklı bir perspektif geliştiren isim ise Weber olmuştur.

Dilthey, sosyal bilimlerin bir doğa bilimi gibi ele alınamayacağı için farklı bir yöntemsel duruşa ihtiyacı olduğu düşüncesinin mimarı ve en önemli savunucusudur. Weber üzerinde de oldukça etkili olmuş olan Dilthey'in tezleri sadece sosyoloji için değil, tarih, psikoloji, edebiyat ve sanat gibi insanla ve onun yaratımıyla ilgili olan her disiplin için önemli sonuçları olan kapsayıcı bir özelliğe sahiptir.

Dilthey, kendi metodolojik anlayışının temel kurallarını ortaya koymadan önce, Comte'un ve genel olarak pozitivistlerin kendilerince anlamlandırarak sosyal dünyaya yönelttikleri kavramları düzenlemek ve sosyal dünyanın yapısına uygun bir tarza büründürmekle uğraşmıştır. Çünkü sosyal bilimler doğa bilimlerine uygun olacak şekilde ele alınmış ve inşa edilmiştir.

Bacon'dan beridir süregelen bilimsel çalışmalar tüm insanî yaşam formunu içerecek tarzda değil, genelde doğa bilimi adı altında yapılmıştır. Bacon'dan bu yana bilgi kuramı, bilim kavramını hep doğa bilimi örneğine göre konumlamak istemiştir. Yeniçağın bilgi kuramı bilim ile doğa bilimi kavramlarını özdeş kılmıştır [Özlem, 2004a: 179]. 19. yüzyılda ise Comte, pozitivism adı altında, doğa bilimi gibi çalışan, yasa ve düzenlilik arayan bir sosyoloji geliştirmiştir. Dilthey'a göre, pozitivist yöntem, bilim kavramının içeriğini, bilme olayını doğa bilimsel bir uğraşından çıkarılmış kavramlara göre belirleyen bir anlayışa göre saptamış ve buradan yola çıkarak, hangi entelektüel çabaların bilim adına ve rütbesine layık olacağına karar vermiştir. Bu yüzden de bazı pozitivistler, tarih yazımcılığını, toplum ve kültür alanını bir kısa görüşlülük ve yüzeysellikle bilim sınıfından atarlarken; başka bazı pozitivistler, bu bilimlerin asla doğa bilimleri gibi gerçeklik hakkında yargılar veremeyeceğini kabul etmekle beraber bunların da doğa bilgisine göre kurulmalarının zorunlu olduğuna inanmışlardır [Dilthey, 2011: 23]. Bu noktada yapılması gereken şey, insan dünyasının ona uygun bir disiplin ve yaklaşım temelinde ele alınmasını sağlamaktır.

Dilthey, pozitivist çağrışımı itibarıyla sosyal bilim kavramını dahi tercih etmemiştir. Sosyal bilim terimi, belli bir bilim paradigmasına, pozitivist/tümelci/evrenselci bir paradigmaya bilinçli veya bilinçsiz bağlı olanların kullandıkları bir terimdir

[Özlem, 2002: 283]. Dilthey, tarih, toplum ve kültür alanını, “tin bilimleri”nin (*Geisteswissenschaften*) inceleme sahası olarak görmüştür. Doğa bilimlerinin yöntemlerinin ve varsayımlarının insan, toplum ve tarihle ilgilenen bilimlere, yani tin bilimlerine aktarılabilceğini düşünmenin yanlış olduğunu ileri sürmüştür. Dilthey’a göre pozitivistler tarafından sosyal bilimler adıyla adlandırılmış olan bilimler, yasacı, nedenselci tavır ve yöntemleriyle, felsefî temelleri bakımından yanlış kurulmuş bilimlerdir. İnsan dünyası bu yanlış kurulmuş sosyal bilimlerin değil, ancak tin bilimlerinin konusu olabilir [Özlem, 1998: 67]. Buradan çıkan sonuç, tarih, toplum ve kültür alanı veya kültür bilimlerinin konusu olarak tinsel dünyanın, doğa bilimsel açıklama modeli ve doğa bilimsel nedensellik altında ele alınamayacağıdır. Çünkü tarih ve toplum gerçekliğinde doğa bilimsel anlamda yasalar olamaz. Böylesi bir kültür alanında insanın kendiliğinden ve özgür olarak belli bir değer, ilke, norm, kural türünden şeyler altında kendi gerçekleştirdiklerini bilmesi söz konusudur. Tüm bu değerler, ilkeler, normlar, kurallar ise doğal belirleyiciler değil, yine insan yapısı şeyler, kısacası, simgeler, “anlamlar”dır. Kültür alanında insan eylemlerini yönlendiren bu anlamlar doğa yasalarının tekrar ve süreklilikten çıkarılan genel geçerliliğine asla sahip değildirler. Onlar her zaman diliminde, her çağda, her dönemde değişirler. İnsan eylemlerini bir doğa yasası gibi sürekli belirleyen hiçbir değer, hiçbir norm, hiçbir hukuk ilkesi, hiçbir

ideoloji vb. yoktur. Dolayısıyla tarih ve toplum alanında (Comte'un yapmış olduğu gibi) sebep-sonuç bağıntısı bir yasa-olgu bağıntısı olarak konumlanamaz [Özlem, 2004b: 34]. Bu sadece tüm doğal olayları açıklamak ve her şeyi nedensellik bağı içinde bir yasa etrafında birleştirmek isteyen doğa bilimlerinde söz konusudur. Böylelikle doğa bilimsel bilginin, evrensel, genelgeçer ve nesnel olduğu kabul edilir. Tin bilimlerinde ise tekil karakterlilik ve biriciklik söz konusudur. Bu özelliği ile tarihsel ve toplumsal olaylar, doğanın döngüsel yazgısının dışında kalırlar [Taşdelen, 2008: 113]. Tarih, toplum ve kültür dünyası Comte'un varsaydığı gibi “genel yasallığın tabi kılındığı fenomenler evreni değil, anlama ediminin başat olduğu tinsel dünyadır” [Riedel, 2003: 65]. İnsan, tarih ve toplum bilimlerinin konusu olan tinsel dünya, üzerinde hâkimiyet kurmak istediğimiz bir gerçeklik değil (doğa) değil, tam tersine, kavramayı dilediğimiz bir gerçeklik halindedir [Dilthey, 2011: 22]. Burada, her ne kadar toplum, tarih ve kültür alanı olarak tanımlanmış olsa da anlama ediminin başat olduğu tinsel dünyayı ele alacak tin bilimlerinin belirli ve somut bir araştırma nesnesinin olup olmadığı hala yanıtsızdır. Sosyal araştırmacı tarihe, topluma ve kültüre neyin incelenmesi aracılığıyla ulaşabilecektir? Pozitivist düşünürlerin çalışmaları içerisinde, toplumsal fenomenler, toplumsal olgular “şey”ler olarak ele alınmalarına rağmen kendi içinde tutarlı nedensel ilişkiler, kısmen geçerli genellemeler ve buna uygun bilgiler ortaya

çıkabilmekteydi. Dilthey, tin bilimlerinin aynı tarzda, adeta bir doğa bilimi kadar nesnel bilgi ortaya koymasına adına, bireyin dışında ve ondan bağımsız bir “nesne”si olması gerektiğini düşünmüş ve tin bilimlerinin nesnesini insanların kendilerini ifade ediş tarzlarında bulmuştur. İnsanın yapıp ettiği her şey, resimler, heykeller, edebi metinler, jest ve mimikler, sözcükler ve bunun gibi insanın kendini anlatmak için ortaya koyduğu her şey bir ifade, bir “nesneleşme” örneğidir. Araştırmacının yapması gereken şey insanı açıklamak değil, nesneleşmiş ifadelerden hareketle yaşam dünyasına nüfuz edip onu anlamaktır. Çünkü, insanın eylemde bulunmasına neden olan unsurlar bir doğa olayıymış gibi açıklanamaz. Bir kimsenin niçin belli bir eylemde bulunduğu irdelendiğinde, laboratuvar ortamında neden-sonuç ilişkisi oluşturur gibi hareket etmek yerine, kendimizi onun yerine koymak ve onunla empati kurmakla da aynı deneyimi yeniden yaşayabiliriz. Bütün anlama edimimiz kendi tinimizin, yeniden yaratmalarından ibarettir [Dilthey, 1996a: 229]. Bu noktada yanıtlanması gereken birkaç soru doğmaktadır: Tüm anlama edimi bir yeniden yaratma ise, bireyin nesneleşmiş ifade ediş tarzları hakkındaki her “yorumu” ya da “anlaması” nesnel kabul edilebilir mi? Dilthey, “anlama”lar ya da “yorumlar” arasında ayırım yapmış mıdır? Sözelimi, Durkheim tüm toplumsal olguların nesnelliğinden değil, sadece yaygınlık gösteren toplumsal olguların nesnelliğinden söz

etmiştir. Dilthey bu tarz bir ayırım yapmışsa bir yorumun nesnelliğinin ölçütü olarak neyi temel almıştır?

Dilthey, basit ve yüksek olmak üzere “anlama” arasında ikili bir ayırım yapmıştır. Gündelik ifadelerin anlaşılmasında basit bir anlama, yazılı metin haline gelmiş bir ifadenin anlaşılmasında yüksek bir anlama söz konusudur. Dilthey, yüksek anlamayı, gündelik anlamadan daha nesnel bulmuştur. Dilthey’in nesnel anlamının hangi ifade ediş tarzında daha çok mümkün olabileceğini ortaya koyarken, yazılı dökümanları öne çıkarmış olması kendi içinde önemli gerekçeleri olan bir tezdur. Çünkü kendisine her istenildiğinde dönülebilen, denetlenebilen, nesneleşmiş ve dışsallaşmış en sabit ifade bunlardır. Anlama, sadece yazılı dökümanlara ilişkin yorumların evrensel geçerliliğine ulaşabilir ya da nesnel bir bilgisini elde edebilir [Dilthey, 1996b: 250]. Bu nedendir ki Dilthey, tin bilimleri metodolojisi olarak kullandığı hermeneutiği, “yazılı dökümanların yorum kuralları teorisi olarak” tanımlamıştır [Dilthey, 1996b: 238; Bollnow, 2003: 116].

Bilimsel bilgi iddiasında olan bir disiplinin, belirli, somut araştırma nesnelere üzerinden hareket etmesi gerektiği inancı, Dilthey’in çalışmalarında oldukça etkili olmuştur. Durkheim’in toplumsal olguları “şey”leştirmesi ile Dilthey’in insanların kendilerini ifade ediş tarzlarını “nesne”leştirmesi, objektif bir bilim idealine ulaşmak noktasında aynı amaçları paylaştıklarının bir

göstergesidir. Aksi takdirde Durkheim için kurumlar ve toplum, Dilthey'da ise yaşama evreni ve kültür ya da tin, hiçbir zaman erişemediğimiz, haklarında sadece metafizik tartışmalar yapmaya devam ettiğimiz soyut, zihnî kurgulamalar olarak kalacaktır.

Dilthey, tarih, toplum ve kültür alanının, doğa bilimsel yöntemle ele alınamayacağını, bunların kendi doğasına uygun bir metodolojik anlayışa ihtiyaç duyduklarını iddia etmesine rağmen, söz konusu araştırma alanıyla ilgilenen tin bilimlerini doğa bilimci ideallerin peşinden sürüklemekten kurtulamamıştır. Bu nedenle, Dilthey'in, araştırma nesnesine yönelen bireyin, nesnesiyle aynı yaşama evreni, aynı tarihsel bağlam içinde oluşu savı, pozitivistlerin nesnel bir bilgi idealiyle birleştirilmek istendiğinde ciddi çıkmazlara girmiştir. Dilthey, bireyleri ya da onların yaratımı olan her unsuru, (her ifade ediş tarzının bireyin içinde olduğu yaşama evreni ekseninde oluşmuş olmasına rağmen) bireyin dışındaki bir nesne olarak (nesnelleşme/dışlaştırma olarak) ele almayı önermiştir. Yani araştırmacıyı, kendisini fiilen gerçekleştirdiği şekliyle geçmişi yeniden inşa etmek ve sunmak için kendi tarihsel kontekstinin etkisinden kurtarabilen biri olarak ele almıştır [Wachterhauser, 2002: 225]. Peki, Hans-Georg Gadamer'in deyişiyle, tarihsel etki kontekstine gömülü olarak ele alınan bilinç, bu durumda, kendisine rağmen kendisini aşmaya ve dolayısıyla nesnel bilgiyi gerçekleştirmeye muktedir olabilecek midir? [Gadamer, 2008: 325]. İşte, nesnellik idealinin sosyal

bilimlerde düğümlendiği yer burasıdır. Dilthey, bir yönüyle yönetime olan inancını koruduğundan, doğa bilimlerinin varsaydığı özneyi reddetmesine rağmen, karşısına koyduğu tarihsel öznenin de objektif bir tarihsel bilgi geliştirmesi yönündeki tavrıyla, aslında doğa bilimci paradigmanın yaptığı insanî tecrübe alanında, yaşam dünyasında farklı bir tarzda gerçekleştirmek istemiştir [Öztürk, 2010: 33]. Başka bir deyişle, tüm farklı çıkış noktaları arama girişimlerine rağmen, Habermas'ın da ifade ettiği gibi, pozitivizmin hâlâ öylesine büyüdü ki, sonuçta doğa bilimsel bir “nesnelcilikten” tümüyle kaçmayı başaramamıştır [Habermas, 1997: 90].

Dilthey, tarih, toplum ve kültür dünyasını doğa bilimlerinin güdümünden kurtarma düşüncesiyle hayatî bir girişimin öncülüğünü üstlenmiş olmasına rağmen, bu disiplinin inceleme nesnesinin ne olduğu ve bu nesneye nasıl yaklaşılabileceği konusunda öne sürdükleri, tin bilimleri içinde nesneliliğin mümkün olduğunu göstermede yetersiz olmuş ve tarihsel varlığın tarihsel olan bir diğer şey üzerinde nesnel bir bilgiye ulaşma sorunu, tarihsel ve kültürel etki kontekstini ekarte etme tercihini benimsemeyen her sosyal bilimcinin yüzleşmek zorunda bırakıldığı bir problem olarak kalmıştır.

Max Weber'in Pozitivizm-Hermeneutik İkiliğini Aşma Girişimi

Şimdiye kadar yaptığımız tartışmalarda, sosyal bilimlerde nesnellik ilkesinin varlığının sosyal dünya ile nesnel bilgi arasındaki bir tercihe bağlandığı gördük. Ya araştırmacının nesnesiyle beraber belli bir anlam dünyası içerisinde yer aldığı kabul edilecek, ya da araştırmacının ve nesnesinin anlam dünyası göz ardı edilerek sosyal dünya doğanın incelemesi gibi ele alınacaktır. Araştırmacının pozitivist ya da hermeneutik gelenek içerisinde yer alıyor oluşu bu tercihe göre belirlenmektedir. Oysa, yapılması gereken şey, bireylerin kültürel bağlanmışlıklarını göz ardı etmeden, belli nedensel düzenliliklere sahip bir bilginin varlığını ispatlamaktır. Burada karşımızda bir ideal olarak duran şey, farklı unsurları barındırsa da Kant'ın sentetik yargılarla a priori yargıları birleştirme denemesine benzer bir girişimdir. Orada yüklemın özneye yeni bir şey kattığı ancak genel geçer olmayan önerme ile, yüklemın özneyi tekrar ettiği ancak genel geçer olan önerme arasında yapılan birleşim, burada tarihsel ve kültürel bir gerçekliğe sahip olarak nesnesine bunlardan yalıtık bakamayan bireyle, kendi tarihsel ve kültürel gerçekliğine sırt çevirip, nesnesine bir “şey” olarak bakan birey arasında yapılmalıdır. O halde Kant'ın “sentetik a priori yargılar nasıl olanaklıdır?” sorusunu da benzer olarak, “değer yargıları altında genel bir bilgi nasıl olanaklıdır?” şeklinde kendi amacımıza uygun olarak

değiştirebiliriz. Böylelikle “sosyal bilimlerde nesnelliğin nasıl olanaklı olduğu” [Wolf-Gazo, 2009: 287] sorusuna da yanıt aramak mümkün hale gelecektir. Burada üzerinde duracağımız husus, sosyal bilimcinin ve özelde sosyologun, aynı zamanda ahlakî bir özne olması nedeniyle mesleğini yerine getirirken değer yargılarından arınması anlamında bir nesnelliğin mümkün olup olmadığıdır [Yelken, 2009: 154]. İşte Weber, sosyolojide böylesi bir birleşimi yapmaya çalışan ve bu soruya yanıt arayan isim olmuştur.

Weber, pozitivist ve hermeneutik geleneği birleştiren bir sosyoloji anlayışı geliştirmiştir. Böylesi bir anlayış, pozitivism ve anlamacı yaklaşımın temel güçlüklerinin bir çatı altında toplanmasına sebep olmuştur. Weber’in sosyoloji tanımı, ne kadar zorlu bir görev edindiğinin en iyi göstergesidir: “Sosyoloji, toplumsal eylemi yorumlayarak anlamak ve bu yolla eylemi kendi akışı ve doğurduğu tesirlerle birlikte sebeplerini ortaya koyarak açıklamak isteyen bir bilimdir” [Weber, 2004: 13]. Davranışın anlaşılması, onun ardında yatan belli bir anlam dünyasının varlığına; yorumlayarak anlaşılması, bu anlam dünyasının bir çırpıda tüketilecek bir tanım içerisine sıkıştırılmayacağına; davranışın oluşumunun ve yarattığı tesirin sebeplerinin açıklanması, anlam dünyası içerisinde de belli düzenlilikler ve nedensel ilişkilerin bulunabileceğine işaret etmektedir. Bu yönüyle sosyoloji, toplumsal aktörün eylemini, evrensel doğa yasaları

yerine, meydana geldiği toplumsal ve tarihsel koordinatlar içinde anlamak ve onu bu koordinatlar tarafından belirlenen bir akla-uygunluk ekseninde açıklamaktır [Yıldırım, 2006: 311].

Weber, sosyal dünyada genelleştirilebilir ve düzenli bir şekilde tekrar eden ilişkiler bulunabileceğinden kuşku duymamıştır. Ancak kültürel ve tarihsel varlıklar oluşumuzdan hareketle, araştırmacının belli nedensel ilişkileri daha anlamlı ve önemli bulabileceği, bazı faktörleri diğerlerine nazaran daha çok öne çıkarabileceği kanaatindedir. Burada tarihsel etki kontekstine gömülü olan değişkenler arasındaki bağıntı bireysel bir kurgulama neticesinde ortaya çıktığından, nedensel ilişki, sadece bu bağıntıyı anlamaya yarayan “varsayım niteliğinde bir yasa” olarak ele alınmıştır [Weber, 1977: 27]. Bu nedenle, kültürel bir fenomene ilişkin nedensel açıklama yapılan her yerde, yasavari bilgi, araştırmacının kesin sonucu değil, sadece araştırmacının kurduğu anlamlı bir ilişki (bağıntıyı anlamaya olanak sağlayan bir araç) olarak kabul edilmelidir [Weber, 1977: 29].

Weber'e göre, araştırmacı sosyal dünyaya ilişkin olguları “şey”ler gibi ele alıp onlara kendisinin dışındalarmış gibi yaklaşamaz. Çünkü “kültürel gerçeklik hakkındaki tüm bilgimiz belli bir bakış açısının bilgisidir” [Weber, 1977: 31]. Araştırmacıların bakış açısı ve değer yüklü yargıları olmadan nesnelere seçecek bir ilkesi ve somut gerçeklik hakkında anlamlı bilgisi olmayacaktır [Weber, 1977: 32]. Burada, Durkheim

tarafından toplumsal olgu olarak nitelenen ve “şey”ler olarak ele alınan inceleme nesnesi, verili olgular olarak değil, araştırmacının kendi toplumu ve tarihi içinde beliren değer yargılarının kurguları olarak karşımıza çıkarlar [Yıldırım, 2006: 311]. Bu durum, araştırmacının nesnellikten feragat ettiği ve yahut değer yüklü ya da rölatif olmayı bir prensip edindiği anlamına gelmez, kendisinin tarihsel ve kültürel bir varlık oluşundan hareketle, sonlu ve tarihsel olan insanın bu tarihselliği aşacak ve kendisine tarihin dışında bakabileceği bir bilgi arayışı içinde olmaması gerektiği anlamına gelir [Öztürk, 2009: 163].

Weber, Comte ve Durkheim gibi pozitivistlerde tipik olarak öne çıkan, sosyal bilimciyi değer yargılarından arındırma arzusunu paylaşmamış ve böylesi değerden kaçınmayı mutlak bir gereklilik olarak görmemiştir [Parsons, 1977: 59]. Ancak bu, araştırmacının araştırma sürecinde nesnel davranamayacağı anlamına gelmez. Weber, bilgi nesnesinin araştırmacının kurguları olarak belirlenmesine rağmen, araştırmacı tarafından seçilmiş olgunun nesnel bir incelemesini olanaklı görmüştür [Yıldırım, 2006: 311]. Hem öznel bakış açısının, değer yargılarının hem de nesnel bilginin bir aradalığını savunmuştur. Bunu, değerlerin araştırmacı üzerindeki üstünlüğünü kabul etmek için değil, araştırma sürecinde değerlerin farkında olmanın önemini göstermek için yapmıştır. Çünkü hiçbir bilimsel araştırma, her şeyden yalıtık bir bilim adamının işi ve sosyal dünyanın tam,

eksiksiz ve hatasız bir kavranışı değildir [Parsons, 1977: 60]. Weber, bu noktada tarihsel ve kültürel belirlenmişliği öne çıkaran tarihselci gelenekle hemfikirdir. Ancak ona göre, tarihselci bakış açısı içerisinde araştırmacı, çoğu zaman kendi tarihsel ve kültürel şartlarına oldukça sıkı bir gömülülük halinde tasarlandığı için nesnelliğin varlığından söz etmek imkânsızlaşmıştır [Parsons, 1977: 59]. Böylesine etki istilasına maruz kalan araştırmacı, kendi tarihine yönelmesi gerektiğinde, bakış açılarını ve tarihsel etkileri bir kenara atarak, adeta perspektifsiz bir tasarım altında ele alınmıştır. Bu nedenle, Dilthey'da, aşırı etki altında olan birey bir anda bütün değerlerden sıyrılarak tarihine yönelen bir araştırmacı haline gelebiliyordu.

Weber, değer yargılarının ve bakış açılarının araştırma içerisinde kullanılabilecek kavramsal şemaların kuruluşunda oldukça önemli bir rehber olduğundan bahsetmiştir [Weber, 1977: 32]. Ona göre, bizler değişen kültürel ve tarihsel şartların bireyleri olarak, bakış açılarımız aracılığıyla, sonsuza kadar geçerli ve değişmez yasaları olmayan sosyal dünyayı incelerken sınırlı genellemeleri olan kavramsal inşalara ve bizce anlamlı gelen nedensel ilişkilere ulaşabiliriz. Weber, Dilthey'ı bu gerçekliği görememekle eleştirmiştir. Onun ve tarihselcilerin temel yanlışı, kültürel yönelimi olan eylemleri herhangi bir kavramsal şema ya da genel teorinin referansı olmaksızın empatik anlama aracılığıyla açıklamaya çalışmasıdır [Parsons, 1977: 61]. Dilthey gibi

hermeneutikçiler, tarihsel ve kültürel olanı kavramanın başkalarıyla empati kurma yeteneğine dayandığını ve nedensellik iddialarının kesinlikle güvenilirmez olduğunu vurgulamışlardır. Bu hermeneutik dogmalar, tarihsel varsayımlara eşlik eden psikolojik mekanizmalar ile tarihsel bilginin mantıksal yapısını birbirine karıştırmıştır [Baert, 2010: 67]. Weber, konuya ilişkin görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “İnsanın başkasında gördüğü bir etkinliği kendisinin yaptığını tasarlayabilme [empati kurma] yeteneği, bu olayın anlaşılabilirliği için ön koşul değildir; ‘Sezar’ı anlamak için Sezar olmak gerekmez.’ Bir olayın anlamına getirilen doğruluğunu kanıtlayabilme bakımından insanın kendisini tasarımsal olarak bir etkinliği yapanın yerine koyabilmesi ve böylece onun deneyimlerine duyumsama yoluyla katılabilmesi çok önemli olmakla birlikte, anlamlı yorumlama için zorunlu bir koşul değildir” [Weber, 1995: 13]. Bireylerin eylemlerinin anlaşılmasında, onları eyleme iten sebeplerin ardında yatan kültürel motiflere empati kurmak vasıtasıyla ulaşılamaz. Weber, bireylerin eylemlerinin nedenlerini ve tarihsel olguları ortaya çıkaran faktörleri ele alırken, iki farklı yaklaşım tarzı izlemiştir. Birincisinde, kendi bütünlüğü ve tekliği içindeki bir nedensel ilişki, sadece o duruma özgü bir nedensellik ile ilişkilendirilmiştir. İkincisinde ise başka benzer oluşumlarının da mevcut olabildiği tarihsel olgular ideal tipler aracılığıyla genellemelere konu edilmiştir. Birincisindeki nedensel ilişki, bireylerin eylemlerinin

ardında yatan kültürel motiflerin açığa çıkarılmasıyla anlaşılabilir ve açıklanabilir. Fakat tarihsel bir olgu söz konusu olduğunda Weber, olguların karşılaştırmalı bir yöntem ile ele alınmasıyla sadece tekil bir durum için değil, başka durumlar için de genellenebilecek nedensellik bağının kurulabileceği kanısındadır. Dolayısıyla, bir defada olup biteni kendi bireysel bütünlüğü içinde kavramayı gerektiren nedensellik ile geniş kapsamlı tarihsel ve kültürel çözümler içinde, tüm insanlık tarihi için yaklaşıklık ve benzerlikten öteye gidemese de, genelleştirmeler yapmak için başvurulan nedensellik gibi iki ana kullanım amacı öne çıkarmıştır [Özlem, 2004b: 103].

Weber'in düşüncesinde, nesnel bilgi ideali, sosyal bilimcinin kendi kültürel etkilenmişliklerini dışarıda bırakmasını gerektirmez. Fakat ortaya çıkan tablo, kültürel incelemeler yapan tarihçi ya da sosyologun kendi kavramsal çerçevelerinin, teorilerinin değişmez olmadığı anlamına gelir. Weber, bu husus şöyle açıklamıştır: “Şüphesiz değer yargıları bildiren bütün düşüncelerimiz subjektiftir... Araştırma nesnesinin seçimi ve bunun üzerinde uzmanlaşmak ve yoğunlaşmak araştırmacı ve dönemine hâkim olan değer yargılarına göre belirlenmiş sınırlı/sonlu nedensel ilişkiyi anlama girişimidir” [Weber, 1977: 32]. Bu nedenle, “kültürel bilimlerde kavram ve gerçeklik arasındaki ilişki geçici olmak gibi bir özelliğe sahiptir” [Weber, 1977: 36]. Yani sosyoloji hiçbir zaman “normatif olarak ‘geçerli’

verili bir değerler kümesini kanıtlayamaz” [Giddens, 1999: 71]. Çünkü insan davranışında gözlenebilecek düzenlilikler doğa dünyasındaki düzenliliklerle ilgili terimlere başvurularak açıklanamaz [Giddens, 2003: 67]. Sosyal bilimcinin kurguladığı ve daha doğrusu anlamlı bulduğu her ilişki daimi olamaz. Çünkü kültür ve tarih dünyasında sonsuza dek süren yasalar olmadığı gibi, sosyal dünyayı anlayan bireyler de sürekli değişim halindedirler. Değer yargıları değiştikçe, kurgulamalarımız, kavramsal inşalarımız ve anlamlı bulduğumuz nedensel ilişkiler değişecektir. Weber’in araştırmalarında yararlandığı ideal tipler tam da bu tarz kavramsallaştırmalar ve inşalarla ilgilidir. İdeal tipler aracılığıyla, araştırmacıların kurguladıkları nedensel ilişkiler, açıklanabilir ve anlaşılır bir hale getirilebilir. İdeal tipler Weber’e göre, bir ya da birkaç bakış açısının tek yönlü vurgularından oluşabilir. Ancak, buna rağmen, böylesi bir kavramsal yaratım, bu tarz bir zihinsel inşa, empirik olarak gerçekliğin içinde her hangi bir yerde bulunamaz. O bir ütopyadır; dikkatle uygulandığında araştırmada kullanışlı olabilecek bir ütopya [Weber, 1977: 34]. Bakış açılarımız değiştikçe, kavramsal yaratımlarımız farklı olacaktır. Sosyal dünya değiştikçe gerçekliği farklı kavramlarla inşa etmek isteyeceğiz. İşte bu nedenle Weber, kurguladığımız ve bizce anlamlı görünen

nedensel ilişkileri, değişmez yasalar olarak değil, “varsayım niteliğindeki yasalar” olarak ortaya koymuştur.*

Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı çalışması, sübjektif olarak anlamlı bulunmuş nedensel ilişkinin, ideal tip yaratmak ve bunun tarihsel ve karşılaştırmalı bir analizinin yapılması sonunda doğrulanmasına örnek teşkil etmektedir. Weber, söz konusu çalışmasında kapitalizm ile Protestan ahlâkı arasında anlamlı bir ilişki bulmuş ve bunu kanıtlamaya çalışmıştır. Zaten kendisi de “burada nedensel ilişkinin sadece bir yönü ele alınmıştır” [Weber, 2010: 19] diyerek, çalışmanın sübjektif niteliğini inkâr etmemiştir. Bu anlamda Weber, kapitalizmin oluşumunda tesirli olan başka faktörlerin varlığını inkâr etmemektedir, ancak o kapitalizme emek ve sermaye arasındaki bir sömürü ilişkisi olarak değil, zihniyet dünyası tarafından biçimlendirilen bir ekonomik rol davranışı olarak bakar ve bu bağın delillerini sunarak, kendi kurduğu/anlamlı bulduğu nedensel

---

* Weber bu nedenle, Marksistleri, Marks'ın tarihin yasalarının veya gelişme örüntülerinin, gerçekte ideal tipler, yani varsayım niteliğindeki yasalar olduklarını dikkate almamakla eleştirmiştir [Baert, 2010: 73]. Weber'in bakış açısında bilimsel sosyalizm gibi vurgular empirik ve değer bağımsız bir anlama sahip görünse de, belli bir değer yargısının daha çok öne çıkarılmasıyla oluşturulmuştur [Parsons, 1977: 60]. Weber, bilimsel bilgi ile politik hareket arasında sınır koymuştur. Marksizm bu sınırın aşılması ve bilimsel olanla bilimsel olmayanın karışması anlamına gelir. Parsons'tan öğrendiğimiz kadarıyla Weber bunun için doğa bilim ile kültürel bilimler gibi ayrımları değil, bilimsel olan ile bilimsel olmayan şeklindeki ayrımları tercih etmiştir [Parsons, 1977: 61].

ilişkinin varlığını kanıtlamak ister. Weber, kapitalizmin nihâf nedenlerinin belirlenmesinde nedensel açıklamayı mümkün kılan karşılaştırmalı analizleri üç aşama içerisinde gerçekleştirmiştir. Öncelikle yaygın genel özellikler gösteren ideal-tipleri kurmak için farklı dünya dinleri arasındaki benzerlikleri tespit etmiş, bu özelliklere dayalı olarak kurduğu ideal-tipin Protestanlık ile olan ilişkisi ekseninde tarihsel süreç boyunca bir arada yer alan ve yer almayan unsurlarını belirlemiş ve son olarak modern Batı kapitalizminin kendine has özelliklerini tayin etmiştir [Braembussche, 1990: 211]. Bir diğer ifadeyle, Weber, kapitalizmin belli özelliklerini öne çıkarmış, bu özelliklerin tarihte başka toplumlardaki mevcudiyetine ve diğer toplumlardan farklı olarak Batı medeniyetine özgü nedenlerine ulaşmayı amaçlamıştır. Çalışmasında, Batı kapitalizminin doğusunda asketik Protestan ahlakının etkisinin, Batı kapitalizminin kendine has, ayırt edici özelliği olduğu ve diğer nedenlerden daha baskın bir karaktere sahip olduğu sonucuna varmıştır [Weber, 2010].

Böylelikle, Weber’le birlikte, sosyal bilimlerde tüm toplumsal, tarihsel ve kültürel etkilenmişliklerden yalıtık bir özne ve nesne tasarımıdan çok, bu etkilerin farkında olan araştırmacı algısı öne çıkmış, doğada olduğu gibi toplumsal dünyada da bulunduğu farz edilen “yasa”lardan çok, belli bir zaman ve tarihsel durum içerisinde geçerli olabilen “genellemeler” aranmıştır. Ancak Weber’i sosyal bilimleri bir doğa biliminden daha aşağı olmamak

üzere işleyen bir bilim statüsüne yükseltme girişiminde, yasa türünden nedensel ilişkiler ortaya koyabilme amacı taşıyan bir araştırma mantığı yaratıp yaratmadığına göre irdelemek noktasında ısrarcı davrandığımız takdirde, onu başarısızlıkla nitelendirmek kısa yoldan ulaşılabilecek en basit sonuç olmaya devam edecektir.

Sonuç

Sosyolojinin belli başlı problemleri, onun içine doğduğu mekân ve yüklendiği misyonla yakından ilişkilidir. Baykan Sezer'in de ifade ettiği gibi, sosyoloji “kendi doğuş ve gelişme koşullarından yakından etkilenmiştir” [Sezer, 2006: 24]. Bu nedenle, nesnelliğin önemine ilişkin tavır alış, “bilimsel olma” iddiasını taşıyan tüm disiplinlerde bulunsa da, araştırma nesnelere ve bu nesnelere uygun yaklaşım tarzlarının birbirine böylesine zıt yaklaşımlar halinde belirmesi ve 19. yüzyıl sosyal bilimlerinin bütününe ilgilendiren bu tarz tartışmaların çoğu kez sosyoloji üzerinden yürütülmesi, onun diğer disiplinlerden daha problematik bir alan olarak zikredilmesine yol açmıştır. Sözgelimi, sosyolojinin kurucu babası olarak bilinen Comte, sosyolojide nesnelliğin olanağını onun bir doğa bilimi gibi faaliyet göstermesiyle eşdeğer tutarken, onun iki yüzyıllık kaderini belirleyecek tartışmaların ilk adımlarını da atmış olmaktadır. Başka bir deyişle, sosyolojiyi, doğa bilgisiyle doğaya hükmetmeyi

mümkün kılan bir fizik bilimi örneğine göre, sosyal fenomenlerin yasalarını bulmak suretiyle toplum üzerinde hâkimiyet kurmanın bir bilimi şeklinde sosyal fizik olarak tasarlayan Comte, bugün dahi sosyolojide tartışılan pek çok problemin yaratıcısı konumundadır. Dolayısıyla sosyoloji, gelişim süreci içerisinde bazı çıkmazlarla karşılaştığı gibi, zaten çoğu çıkmazın da içine doğmuştur. Çalışmamızda, bu çıkmazların beklide en önemlisi sayılabilecek nesnellik sorunu üzerinde durduk. Daha en başından, sosyolojiyi bir tür fizik bilimi gibi kurgulayan Comte'un sosyal fiziği, diğer doğa bilimleri ile aynı idealleri taşıdığını ilan etmekle, aynı beklentilere cevap verme görevini de kabul etmiş ancak ilerleyen süreçte nesnelliği aynı ölçüde gerçekleştirmediği kanaati ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Durkheimci pozitivist sosyoloji, sorunu onun yeterince doğa bilimi gibi işletilememesinde görmüş ve sosyolojinin araştırma nesnesi ile bu nesneye yöneleceği metodolojik yaklaşımı doğa bilimi örneğine göre yeniden tanımlamıştır. Ancak incelememizde ortaya konulduğu gibi, sosyolojinin yasavari nesnel bir bilgi üretmesi amacıyla dönük bu çabanın karşılık bulabilmesi, araştırmacının ve araştırma nesnesinin tarihsel ve kültürel etkilenmişliklerinden yalıtık olduğu varsayımıyla, sosyolojik incelemenin “şey”leştirmeye uygun olmayan pek çok gözlemlenemeyen unsurunun yok sayılmasıyla ya da etkilerinin zayıf olduğu kabulüyle mümkün olmuştur. Pozitivistlerin bu yöndeki yaklaşımlarına karşı Dilthey'dan

hareketle açıklamaya çalıştığımız hermeneutik yaklaşımda ise, hem sosyal bilimcinin hem de araştırma nesnesinin tarihsel ve kültürel etkilenmişlikleri öne çıkarılarak anlamacı bir yaklaşım benimsenmiştir. Fakat Dilthey'in bu "alternatif metodolojisi", doğa bilimlerinin ideallerini hedef olarak benimsediğinde (tüm etki kontekstine rağmen nesnel bir bilginin mümkün olabileceği tezinin bilimleri açısından da mümkün olduğunu iddia ettiğinde), aynı ideallere ulaşmanın daha zorlu bir yolunu önermekten başka bir şey yapmamış olmaktadır. Comte ve Durkheim'daki "gözlemlenebilir olgular üzerinden evrensel-genel geçer yasalara ulaşma" ideali bu kez gözlemlenemeyen olgular temelinde yükselmiş oluyor. Dilthey'in sosyal bilimlerin akıbetine ilişkin tespitleri ve öngörülerini yerinde olmakla birlikte, ortaya koyduğu çözüm önerilerinin varolan sorunu daha da derinleştirdiği söylenebilir. Artık sosyal bilimcilerin önünde seçim yapmak zorunda oldukları iki alan belirmiştir. Ya sosyal bilimciyi ve sosyal olguları tüm tarihsel ve kültürel etkilerinden yalıtılmış olarak kabul edecekler ya da onları tarihsel ve kültürel etkilere gömülü şeyler olarak tasarlayıp nesnellikten feragat edecek ve yahut buna rağmen aynı arayışı kendileriyle çelişme pahasına sürdüreceklerdir (ki bu sonuncusu tam da Dilthey'in yaptığı şeydir). Bu nedenle, incelememizde Weber'in bu ikiliği aşma girişiminin, sosyolojide ne ölçüde hayati bir işlevi yerine getirdiğini göstermeye gayret ettik. Weber, tarihsel ve kültürel varlıklar oluşumuz gerçeğinin mutlak surette nesnellik

ilkesiyle çelişmesi gerekmediği tezine olan yakınlığı itibarıyla Dilthey'le hemfikirdir. Ancak o, böylesine değer yüklü bir öznenin, nesnel olmayı istediği her durumda, (Dilthey'in yaptığı gibi) tüm tarihsel ve kültürel etkilerinden sıyrılabilen bir yetenek ile donatılmasının kabul edilemez bir çözüm olduğunun farkındadır. Çünkü tarihsel ve kültürel unsurlar ya da gelenekler, canımız her istediğinde üzerimizden atacağımız birer elbise değildirler. Eşdeyişle, “insanın elbise değiştirdiği gibi değiştirilemezler: bu tarzda değiştirildiklerinde onlar artık gelenek olamazlar” [Misgeld, 2002: 80].

Öte yandan, Weber'in, tarihsel ve kültürel faktörlerin, subjektif/değer yüklü yargılarımızın araştırma sürecindeki etkilerinin farkında olmaya dönük daveti, onun sosyolojide nesnellığın olamayacağını kabul ettiği anlamına da gelmez ve belki de onun en pozitivist tarafı, doğa bilimleri gibi nesnel olan ve değişkenler arasında nedensel ilişkiler kurabilen bir bilim idealinden vazgeçmiş olmamasıdır. Ancak, kendisini Comte ve Durkheim ile hemfikir gösteren bu tavrı onun değer-bağımsız bir sosyal bilimci tasarımının zorluğunu ve araştırma nesnesinin seçiminde sosyal bilimcinin subjektif hareket tarzını hesaba kattığı düşünüldüğünde katı bir pozitivist olmadığı gerçeğini de ortaya koymaktadır. Onun için, değer yargılarının bilincinde olmak, onları yok saymaktan daha önemlidir. Araştırmacı, tamamen değer-bağımsız olduğu iddiasıyla hareket ettiğinde, araştırma sürecinde

etkili olan değer yüklü unsurları fark edemeyebilir ve nesnel bir bilgi adına değerleri ekarte etme yönünde aldığı karar onun araştırmasını sıkıntıya sokabilir. Öyle bir şart altında nesnel olmak, sonuçları çarpıtılmış ve tahrif edilmiş araştırmaları kaçınılmaz hale getirir. Sözgelimi, 2.000 kişilik bir evren içinde 50 kişilik bir örneklem üzerinde anket uygulayıp bulgularını tüm evrene genelleyecek olan bir sosyal bilimci, hipotezlerinin yanlışlandığı verileri de hesaba katmak ve bunları paylaşmak durumundadır. Ancak kimi zaman, araştırma sonuçları karşısında araştırmacılar, bu kadar tarafsız değildir. Kendi hipotezlerini doğrulayan verileri aramak, örneğin sadece aralarında kuvvetli bir korelasyon bulunan değişkenleri yansıtmak az rastlanır bir durum değildir. Bu nedenle Weber, araştırmacının değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerden birini daha çok önemli ve anlamlı bulmasına sebep olan değer yargılarını hesaba katmasını ve bunlardan yalıtık yasavari bir nedensellik oluşturduğu inancına kapılmamasını önermiştir. Araştırmacının, araştırma sürecindeki tarihsel, toplumsal ve kültürel özelliklerin etkilerini idrak etmesi, onun bulgularının değişebilirliğe ve sorgulanabilirliğe açık olmasını, değişen bir insan ve toplum dünyasını, değişmeyen kanunlar ya da teorik modellerle açıklamaktan vazgeçmesini ve bulguların inceleme alanına daha uygun hale gelmesini sağlar.

Nihayetinde, toplum ve insan dünyasında, teorilerimiz, hipotezlerimiz ve kavramsal inşalarımız, “insan elinden çıkma pek

çok şey gibi niyetlerin ve öğrenilmişliklerin mozağının bir parçasıdır” [Hoover and Donovan, 2011: 59]. Önemli olan, araştırmacının değer bağlantılılığın bilincinde olmasıdır. Çelebinin de ifade ettiği gibi, değer bağlantılılığı bilimsel bilginin ne değerini azaltır, ne de bilimi diğer etkinliklerden daha düşük bir pozisyona indirir [Çelebi, 2004: 148]. Değer bağlantılılığını kabul etmek ya da araştırmacının kendi kültürel, politik ve tarihsel etkilerinin farkında olması onların hâkimiyet kazanmasına imkân tanımak anlamına gelmez; araştırma nesnesini açıklamak üzere tutduğumuz teorik modellerin tarihsel ve toplumsal olduğu gerçeğini akılda tutmamıza olanak tanır. Bu nedenle, Weber’in yaptığı gibi, düzenleyici bir fikir olarak değer-bağımsızlığı savunmak, araştırmacıların “başvurdukları normatif ön-kabuller konusunda uyanık olmaları anlamına geldiğinde, bu tutum büyük ölçüde övgüye değerdir” [Baert, 2010: 86]. Böylelikle, doğa bilimleri örneğine göre tasarlanan yasavari nedensel açıklamaların dışında, sosyal bilimlerin doğasına uygun nedensel ilişkilerin nasıl ele alacağını yollarını gösterme amacıyla olan Weber’in ortaya koydukları, hem sosyal bilimler hem doğa bilimleri içerisindeki araştırmacılar için üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir soruna işaret ederek güncelliğini yitirmeyecek bir sorgulama alanının kapılarını ardına kadar açmış olmaktadır.

Kaynakça

Baert, P. (2010). *Sosyal Bilimler Felsefesi*. Ü. Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Küre.

Bisbee, E. (1937). "Objectivity in the Social Sciences". *Philosophy of Science*. Vol. 4/No. 3.

Chicago: The University of Chicago Press. 371–382.

Bollnow, O. F. (2003). "İfade ve Anlama". *Hermeneutik Üzerine Yazılar* (iç.). D. Özlem (Der.

ve Çev.), İstanbul: İnkılâp. 93–139.

Braembussche, A. V. D. (1990). "Comparison, Causality and Understanding: the Historical

Explanation of Capitalism by Marx and Weber". *Cultural Dynamics*. Vol. 3/No. 2.

London: Sage. 190-226.

Chalmers, A. (2007). *Bilim Dedikleri*. H. Arslan (Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.

Çelebi, N. (2004). *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Comte, A. (2000). *The Positive Philosophy of Auguste Comte-Volume 1*. Translated by H.

Martineau. Kitchener: Batoche Books.

Comte, A. (2001). *Pozitif Felsefe Kursları*, E. Ataçay (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Dilthey, W. (1996a). “On Understanding and Hermeneutics: Student Lecture Notes”.

Translated by R. A. Makkreel. *Selected Works-Volume IV: Hermeneutics and the*

Study of History (iç.). Edited by R. A. Makkreel and F. Rodi. New Jersey: Princeton University Press. 229–235.

Dilthey, W. (1996b). “The Rise of Hermeneutics”. Translated by F. R. Jameson and R. A.

Makkreel. *Selected Works-Volume IV: Hermeneutics and the Study of History* (iç.).

Edited by R. A. Makkreel and F. Rodi. New Jersey: Princeton University Press. 235–

261.

Dilthey, W. (2008). “Tin Bilimlerine Giriş”. D. Özlem (Çev.). *Kültür Bilimleri ve Kültür*

Felsefesi (iç.). Ankara: Doğu Batı. 114–137.

Dilthey, W. (2011). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. D. Özlem (Çev.). İstanbul: Notos Kitap

Yayınevi.

Diñer, K. (2006). “Doğa Bilim-Sosyal Bilim İkiliği: İdeolojik Bir Çatışma”. *Felsefe ve*

Sosyal Bilimler: Muğla Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler

Kitabı (iç.). Ankara: Vadi. 53–63.

Douglas, H. (2004). "The Irreducible Complexity of Objectivity". *Synthese*. Vol. 138/No. 3.

Dordrecht: Springer. 453–473.

Durkheim, É. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. C. Saraçoğlu (Çev.). İstanbul: Bordo

Siyah Klasik Yayınlar.

Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve Yöntem/1.Cilt*. H. Arslan ve İ. Yavuzcan (Çev.). İstanbul:

Paradigma.

Giddens, A. (1999). *Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji*. A. Çiğdem (Çev.).

Ankara: Vadi Yayınları.

Giddens, A. (2003). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*. Ü. Tatlıcan ve B. Balkız (Çev.).

İstanbul: Paradigma Yayınları.

Habermas, J. (1997). *Bilgi ve İnsansal İlgiler*. C. A. Kanat (Çev.). İstanbul: Küyerel

Yayınları.

Hoover, K. and Donovan, T. (2011). *The Elements of Social Scientific Thinking*. Boston:

Wadsworth Cengage Learning.

Keat R. Ve Urry J. (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori*. N. Çelebi (Çev.). Ankara: İmge

Kitabevi.

- Kızılc¸elik, S. (2002). *Sefaletin Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılc¸elik, S. (2004). *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılc¸elik, S. (2009). *Sosyolojinin Neliđi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ladyman, J. (2002). *Understanding Philosophy of Science*. London: Routledge.
- Misgeld, D. (2002). “Gadamer’in Hermeneutiği Üzerine”. H. Arslan (Der. ve Çev.).
Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler (iç.). İstanbul: Paradigma Yayınları. 73–99.
- Özlem, D. (1998). *Bilim, Tarih ve Yorum*. İstanbul: İnkılâp.
- Özlem, D. (2002). *Kavramlar ve Tarihleri I*. İstanbul: İnkılâp.
- Özlem, D. (2004a). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp.
- Özlem, D. (2004b). *Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji*. İstanbul: İnkılâp.
- Öztürk, E. (2009). “Hermeneutiğin Tarihsel Dönüşümü”. *Zeitschrift für die Welt der Turken*.
Vol. 1/No. 2. 144-176.
- Öztürk, E. (2010). *Hans-Georg Gadamer’in Hermeneutik Anlayışı*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Malatya: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Parsons, T. (1977). “Value-Freedom and Objectivity”.
Understanding and Social Inquiry

(iç.). Edited by F. R. Dallmayr and T. A. McCarthy. Notre
Dame: University of Notre
Dame Press. 56–66.

Rabinow, P. ve Sullivan, W. (1990). “Yorumcu Eğilim: Bir
Yaklaşımın Doğuşu”, *Toplum*

Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım (iç.). T. Parla (Çev.).
İstanbul: Hürriyet Vakfı. 1–14.

Riedel, M. (2003). “Wilhelm Dilthey’da Teorik Bilme ve Pratik
Yaşama Kesinliği Bağıntısı”.

Hermeneutik Üzerine Yazılar (iç.). D. Özlem (Der. ve
Çev.). İstanbul: İnkılâp. 57–93.

Sezer, B. (2006). *Sosyoloji Yıllığı-Kitap 13: Sosyolojinin Ana
Başlıkları*. İstanbul: Kızılelma

Yayıncılık.

Taşdelen, V. (2008). *Hermeneutiğin Evrimi*. Ankara: Hece
Yayınları.

Wachterhauser, B. R. (2002). “Anlamada Tarih ve Dil”. *İnsan
Bilimlerine Prolegomena: Dil*,

Gelenek ve Yorum (iç.). H. Arslan (Der. ve Çev.). İstanbul:
Paradigma. 209-251.

Weber, M. (1977). “Objectivity in Social Science and Social
Policy”. Translated by E. A.

Shils and H. A. Finch, *Understanding and Social Inquiry* (iç.), Edited by F. R.

Dallmayr and T. A. McCarthy. Notre Dame: University of Notre Dame Press. 24–38.

Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Ö. Ozankaya (Çev.).

Ankara: İmge.

Weber, M. (2004). *Sosyolojinin Temel Kavramları*, M. Beyaztaş (Çev.). İstanbul: Efkâr.

Weber, M. (2010). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, G. Solmaz (Çev.). Ankara: Alter.

Wolf-Gazo, E. (2009). “Max Weber and Clifford Geertz on the Objectivity in the Social

Sciences and the Human Element”. *Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem* (iç.). O. Konuk ve A.

K. Bayram (Ed.). Ankara: Adres Yayınları. 287-311.

Yelken, R. (2009). “Sosyolojinin Ontolojik Haritası: Sosyoloji ve Etik”. *Sosyal Bilim, Etik ve*

Yöntem (iç.). O. Konuk ve A. K. Bayram (Ed.). Ankara: Adres Yayınları. 153-174.

Yıldırım, E. (2006). “Toplum Bilimlerinde Nesnellik Kavramı”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler:*

Muğla Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı (iç.).

Ankara: Vadi. 305–317.

YAZAR HAKKINDA

Emre ÖZTÜRK, İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden 2008’de birincilikle mezun oldu. Yüksek Lisansını 2010’da, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında *Hans-Georg Gadamer’in Hermeneutik Anlayışı* başlıklı tezini savunarak tamamladı. 2008’den beridir Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Erişim: eozturk@adiyaman.edu.tr

SUMMARY

In this study, the basic problems related to objectivity, which has taken an important place in the 19th century's methodologic discussions and still have not lost its actuality, is addressed. In 19th century's social sciences and especially in sociology, how the movements, which correspond to positivism-hermeneutic duality axis and present different description styles to examine the social environment, handle the objectivity in a relation

to the research object and the method, has been pointed out by the means of leading names of both movements. Furthermore, the possible definition forms and the application facilities of the perception of objectivity in accordance with the nature of social sciences are discussed. The different usage forms, which the positivism and hermeneutic contributed to objectivity, is presented by the means of the leading names in both movements. The objectivity perception, which is adjusted according to the natural science point of view of positivist idea, is discussed by following the basic arguments of Auguste Comte & Emile Durkheim, while the hermeneutic movement's interpretive point of view which put forward the "meaning" notion, is discussed according to the ideas of Wilhelm Dilthey. Hence, by presenting two distinct/opposite lines in social sciences determined by the discussion on objectivity, the factors that lead objectivity to be a problematic field are tried to be explained. Comte's trial of handling objectivity according to a description of sociology as a natural science, was possible only by discarding the one which is "sociologic" and by keeping the culture, values, norms or whatever can not be observed, outside the field of social phenomena. Dilthey, who put forward the suggestion of Geisteswissenschaften's methodology against positivist understandings of Comte, despite accepting the fact that both the researcher and the object on which one makes searches are cultural and historical things, he kept the confidence that a natural science

could get objective information as much as it could. Hence, in our study, we put forward the solutions brought by Max Weber to the objectivity issue as binding bridges between Comte and Dilthey. Of course, evaluating both point of views together naturally lead Weber to undertake the problems involved in both perspectives as well. Nevertheless, it seems that he was quite succesful in handling this.